

Jaargang 47 n° 1

2023-1

Groeningen

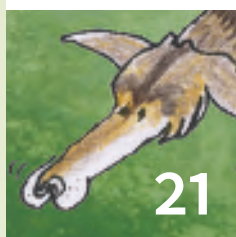
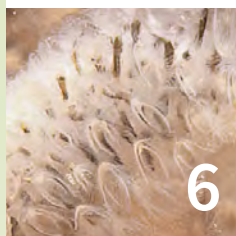
voor natuur in en om de stad

Inhoudsopgave

Onderzoeker aan het woord: Jelte Hielkema	6
Mijn favoriete plekje: Oude Hortustuin	9
Verhalen onderweg: Ideale vakantiebestemming	10
IVN actief: Nieuwe Natuurgidsenopleiding	12
Boekbespreking: de Scharrelaar	13
Natuur en kunst: Sjoukje Oosterhof	14
Het verborgen leven van... het veldwespwaaiertje	16
Groene secretaris gezocht	17
Actief in de buurt: Jeugdeducatie bij het Groninger Landschap	18
Natuur digitaal: Burgerwetenschap vanuit je huiskamer	20
Diersporen: de geheimzinnige das	22
Uit de werkgroepen	23
• Werkgroep Wilde planten	23
• Werkgroep Wilde planten tuinen	24
• Natuur en meer!	25
Activiteiten en cursus	26
• Vogelwerkgroep!	26
• Werkgroep Wilde planten	26
• Natuur en meer!	27

Van het bestuur	3
Van de redactie	4
In de wolken	5
Prijsvraag	17
Cartoon	21
Adressen en informatie	28

Agenda voorjaar 2023

Kijk voor de meest actuele situatie ten aanzien van de excursies, cursussen en overige activiteiten die het IVN Groningen Haren organiseert, op www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

Za 14 januari	Vogelwerkgroep: Wandlexcursie Grolloo
Zo 12 februari	Werkgroep Wilde planten: Excursie Quintusbos
Za 18 februari	Vogelwerkgroep: Auto-excursie Hunzedal (Tusschenwater)
Do 30 maart	Natuur en meer!: Stadswandeling Fossielen
Do 13 april	Natuur en meer!: Excursie Friescheveen

Afdelingsblad *Groeningen* op papier of digitaal?

Bij onze groene organisatie IVN ontvangt bijna 40% *Groeningen* digitaal. Van de 453 leden/donateurs zijn dat 181 personen. Dit heeft voordelen: minder papier en dus minder belastend voor het milieu. Bovendien besparen we op deze wijze druk- en portokosten.

Ook liever *Groeningen* digitaal ontvangen in plaats van per post? Stuur dan een mailtje naar ivn.groningen.lidmaatschap@gmail.com.

Foto omslag:

Steltkluut

Foto: Frans Kromme

Van het bestuur

‘Het is weer voorbij die mooie zomer, de zomer die begon zowat in mei’, zong Gerard Cox in 1973. Ruim veertig jaar later hebben we de allerwarmste zomer ooit gemeten, volgens het KNMI, en deze leek al in februari te beginnen. In een nieuwsitem liet Gerrit Hiemstra een kaartje zien, met daarop de prognose voor de aanstaande jaren. Het wordt alleen maar warmer. Hoe zal de natuur hierop reageren en gaan wij hiermee om?

In mijn tuin groeiden deze zomer planten zoals het harig wilgenroosje, de gulden roede en de kaardebol tot ongekende hoogte, vergeleken met de voorgaande jaren. Het riet in de twee vijvertjes ontplofte bijna. En tot mijn grote vreugde en verbazing staat sinds eind oktober de rozemarijnstruik volop te bloeien. Tal van andere planten hebben een tweede bloeiperiode. Iedereen weet dat bij langdurige hitte en droogte de natuur in een soort rust gaat, uit zelfbescherming. Een eerste goede regenbui doet haar langzaam weer ontwaken. Maar nu lijkt er een ‘kleine lente’ in oktober te zijn. Wie BBC-programma's *Autumn Watch* en *Gardeners World* bekijkt, hoort de presentatoren zeggen dat we ons zullen moeten aanpassen, dat we andere planten moeten introduceren in onze tuinen. We moeten onze kennis over de relatie tussen planten en de seizoenen dringend bijstellen. Tijdens een bezoek aan de Cruydt-Hoeck, als onderdeel van de viering van het jubileum van de Wilde Planten Kring Haren, spraken we medewerkers. Zij vertelden ons dat ze, in hun onderzoek naar de meest effectieve zaai- en plantmomenten (in relatie tot type grond), inmiddels ook de effecten van het veranderend klimaat proberen mee te nemen. Ze onderzoeken welke soorten inheemse planten zich het beste aanpassen.

In de genoemde tv-programma's, net als in *Vroege Vogels*, uitte men hun zorgen over de voedselketens. Verstoring door de warmte en droogte leidt tot ont-

wrichting en blijvende, toenemende schade voor mens en dier. Zij besteedden aandacht aan de enorme vogelsterfte van de afgelopen maanden. De kans dat een virus uit de consumptie-industrie (kippenboerderijen) is overgeslagen op de wilde vogels is groot, met desastreuze gevolgen. IVN-leden en vogelliefhebbers deelden via sociale media hierover aangrijpende foto's en verwoordden hun zorgen.

De klimaatcrisis overschaduwde het zomerse, lichte en frivole uit het liedje van Gerard Cox. Het zijn geen fijne constatering, dat realiseren we ons. Maar als je, zoals wij, dicht op de natuur staat, voortdurend vergelijkbare waarnemingen doet, dan ontcom je er ook niet aan. We vroegen het al eens: zijn er leden die dergelijke ontwikkelingen volgen? Willen mensen hun kennis en inzichten hierover delen? Dan hoor we het graag. Tegen zo'n achtergrond begrijpen we niet waarom ons gesprek met de gemeente over behoud en versterken van de ons omringende natuur veel weg heeft van een loopgravenoorlog. Waarom er niet geluisterd wordt naar constructieve groene plannen over het ontwikkelen van de Suikerzijde. Waarom cultureel vermaak de voorrang krijgt boven het versterken van de biodiversiteit in het Stadspark, terwijl de behoefte aan verkwikkende, schaduwrijke en robuuste natuur binnen de stad alleen maar toeneemt.

We hebben ook een andere, hele **praktische en dringende zaak**: We zijn op zoek naar een nieuwe **afdelingssecretaris** (zie bladzijde 17). Met 450 leden zouden we deze leuke vacature gemakkelijk moeten kunnen opvullen. We hopen dat u contact met ons opneemt. Het zou mooi zijn om op de Algemene Ledenvergadering, begin 2023, te kunnen melden dat we ons bestuur met nieuwe mensen verstevigd hebben.

Paul Kusters, voorzitter

• Centrale Verwarming • Gas en Water • Elektra		• Dak en Zinkwerken • Sanitair • Zonne-Energie
Technische Installaties		
Rijksstraatweg 94 Haren Kieler Bocht 39 Groningen www.lanting-it.nl		☎ (050) 534 40 65 Fax (050) 534 37 57 e-mail: info@lanting-it.nl

Energiek

Waar krijgen jullie energie van? Contacten met mensen of het aaien van dieren? Waarnemingen en activiteiten in de buitenlucht? Of positieve ontwikkelingen in je leefomgeving? En wat is dan positief? Als er een verbetering wordt uitgevoerd, bedacht door een deskundige zoals iemand die in alle parken paaltjes laat plaatsen met daarop een QR-code? Aanvankelijk dacht ik dat het behoorlijk overtrokken was om zoveel paaltjes in het Noorderplantsoen te hameren. En tegelijkertijd werden helaas alle naambordjes van de oude bomenroute van de bomen afgeschroefd. Nu moet je dus wel je telefoon meenemen om achtergrondinformatie te kunnen krijgen over een boom. Mijn nieuwsgierigheid won het weer eens van mijn weerstand. Dus heb ik toch maar eens gescand. En eerlijk is eerlijk, ik luisterde met plezier naar de informatie. Alleen die klassieke achtergrondmuziek had dan weer niet gehoeven. En de naambordjes hadden gewoon kunnen blijven zitten.

Soms hangt er iets in de lucht. Zoals mijn verlangen over wolken te schrijven. Bleek een kunstenares op de Kunstmaand Ameland iets uit te beelden over de hemel: een serie wolkenvoiles. Letterlijk met je hoofd in de wolken lopen. Het weer houdt ons allemaal dagelijks bezig en heeft ook invloed op ons. Gezocht naar weerspreuken over januari: 'Met Driekoningen lengt de dag, zoveel een geitje springen mag. Nieuwjaarsnacht schoon en klaar, beduidt een vruchtbaar jaar. Sint Sebastiaan (20 januari) doet het sap in de bomen gaan.'

Daarna zelf aan de slag gegaan: *Is er een nieuwe Groeningen uitgekomen, dan volgt het weer van je dromen. Heeft u iemand lid van het IVN gemaakt, dan komt het weer dat u smaakt. Gaat u óók een stukje schrijven, dan zal het mooi weer blijven. Is het weer soms te guur, schrijf dan een artikel over de natuur.*

En dan nog even de interesse in mijn weer-app wat betreft 'het dauwpunt'. Opgezocht: dit is de temperatuur waarbij de lucht met waterdamp verzadigd is. Hierdoor treedt wolken- of dauwvorming op zodra de temperatuur bij gelijkblijvende dampdruk daalt. Rijp ontstaat zodra het dauwpunt onder het vriespunt ligt.

En zo worden we steeds wijzer, mede door de inhoud van deze *Groeningen*: een hydrofiel aan het woord, een natuurvakantieverhaal, een kunstenares en de natuur, intensieve kinderactiviteiten in Groninger landschap, het vogeltijdschrift *de Scharrelaar*, excursie-ervaringen over diersporen en zaden/planten, meedoen aan burgerwetenschap, de Oude Hortustuin als favoriete plek en het interessante leven van een wesp. Bovendien hebben de werkgroepen weer een afwisselend activiteitenaanbod voor jullie samengesteld. Hou hiervoor ook de website en de lente-Nieuwsbrief in de gaten. Verrassend is een totaal nieuw verschijnsel: een basiscursus Zoogdieren, die overigens al is volgeboekt. Dit vraagt nu al om meer.

Wegens groot succes is er opnieuw een *Prijsvraag* gemaakt. We hopen op een energiek 2023 en dat jullie vol energie de oplossing van deze prijsvraag naar ons opsturen.

Namens de redactie,
Denise Humalda

Foto: Denise Humalda

In de Wolken. Foto: Denise Humalda.

In de wolken met grijze luchten

Denise Humalda

Zwemmend op mijn rug fantaseer ik over de wolken. Soms zie ik in de wolken grappige herkenbare vormen: hondjes, dansende mensen, landschappen. Op wolken wordt vaak gemopperd als ze de zon wegnemen.

Elk seizoen heeft andere wolkentypes. In de winter zijn er meer botsende luchtsoorten en krijg je vaker een gesloten wolkendek en dus grijze luchten. Maar als het onbewolkt is kun je 's nachts parelmoerwolken aan de hemel zien.

Wolken ontstaan doordat waterdamp in de lucht [condenseert](#) door verwarming van de zon. Hoe hoger de waterdamp in de lucht komt, hoe meer het afkoelt en verandert in kleine druppels. Deze houden zich vast aan hele kleine stofdeeltjes. Als er in de wolk veel waterdruppeltjes zijn, botsen ze tegen elkaar en worden steeds groter. Als ze dan heel groot en zwaar zijn volgt regen.

Wolken spelen een belangrijke rol bij het [klimaat](#). Wolken zijn aan de bovenkant [wit](#) en stoten zon en warmte af, zodat veel zonnestralen het aardoppervlak niet bereiken. Er wordt veel onderzoek gedaan om te bekijken of we wolken kunnen gebruiken tegen de [opwarming van de aarde](#).

Een fascinatie voor wolken zag ik tijdens de Amelandse kunstmaand: een installatie van kunstenares Kariene van Steenhoven. Een jaar lang stond zij dagelijks één minuut stil, keek op en fotografeerde de lucht van dat moment boven haar hoofd. Zo ontstond een wolkenspoor van 30 voile doeken met daarop foto's van wolken: de lucht van alledag. Deze bevestigde ze aan metalen frames en plaatste ze in een dwarrel in een hoteltuin. Zo kon er letterlijk met de hoofden in de wolken worden gelopen.

Wolkenliefhebbers uit de hele wereld hebben zich verzameld in [The Cloud Appreciation Society](#), een Nederlandse variant is [Wolkenliefhebbers](#), beide te vinden op Facebook.

De Piccardthofplas onder water

Edda Kammenga en Frans Kromme, foto's Tally Norder en Harry Holsteijn, duikvereniging Hydrofiel

Twee jaar geleden was een webinar van Natuurmonumenten over de Piccardthofplas. Het was erg boeiend met verrassende onderwateropnames van duikvereniging Hydrofiel. Om deze bijzondere wereld met jullie te delen, interviewen we Jelte Hielkema, duiker bij Hydrofiel.

Passie voor duiken

We hoorden dat je een frequente duiker bent. Hoe is je passie ontstaan?

“Als jongetje had ik een aquarium, daar was ik gek op. Maar aan duiken dacht ik nooit, totdat ik in 2001 in Zuid-Afrika was en iemand zei dat ik dat echt moest gaan doen. Daar ontstond mijn passie voor duiken. Ik was een jaar in Aruba voor werk, ook daar heb ik veel gedoken. Sindsdien duik ik over de hele wereld en natuurlijk ook op veel plekken in Nederland. Ik woon trouwens niet ver van de Piccardthofplas, vandaar dat ik hier vaak en graag duik.”

De historie

De Piccardthofplas, aan de zuidkant van de stad Groningen, was tot 1958 een kleine recreatieplas met de naam ‘De Kolk’. Door zandwinning voor de aanleg van de A7 werd de plas veel groter en dieper en kreeg het de huidige naam.

Het was van oudsher een water van de SuikerUnie in Groningen en werd gebruikt voor koelwater. Toen er sprake van was dat de plas als stortplaats voor tarra gebruikt zou worden, besloot de gemeente Groningen de kwaliteit van de plas te onderzoeken. Die bleek erg bijzonder en sinds die tijd is de plas aangemerkt als natuurgebied. In 2005 kwam het gebied grotendeels in handen van Natuurmonumenten.

Jelte Hielkema in duikpak

De Piccardthofplas

De Piccardthofplas vormt een schakel in de natte ecologische infrastructuur tussen de Drents-Groningse meren en de Friese meren. Zowel boven als onder water is de biodiversiteit erg bijzonder. Het is de enige plas in Nederland met zoete en zoute waterlagen, die zich nauwelijks met elkaar mengen. Jelte kent het water als geen ander:

“De Piccardthofplas is nu 26 meter diep en heeft een bijzondere opbouw. De bovenste 4–5 meter is schoon zoet water, met veel leven. Doordat er geen stroming is zitten er meerdere temperatuurlagen, zogenoemde *thermoclines*. Daarna komt een laag waar rottingsprocessen actief zijn. Van ca. 10–13 meter diep zit een zeldzame overgangszone van zoet naar zout, een *halocline*. Het heeft een melkachtige kleur, je ziet er helemaal niks. Onder deze halocline is een laag zout water, zuurstofarm, zonder leven, alleen rotting, aardedonker, met een temperatuur van 8° C. In deze onderste laag zie je zeewater opborrelen, zoute kwel, het staat nog in verbinding met de Waddenzee.

In de loop der jaren zijn de rottingslaag en de haloclinelaag al een paar meter omhoog gekomen. Op termijn kan dit gevolgen hebben voor de waterkwaliteit en het waterleven.

Gevlekte Amerikaanse rivierkreeft (Λ) Foto: Tally Norder.

Kleine modderkruiper. Foto: Tally Norder.

Er zijn geruchten dat er chemisch afval is gestort, maar het is goed onderzocht en daar is geen sprake van. Er is wel veel puin gestort, er liggen basaltblokken en er ligt een wrak van een bootje op de bodem. Maar de waterkwaliteit is onderzocht en is goed...

Leven op en onder water

“De bodem is deels venig, zurig. Een groot deel is zand. Er is veel vegetatie op en in het water. Langs de randen riet, er zijn meerdere soorten waterfontein-kruid, hoornblad, kranswier en gele plomp waar veel vis tussen zit. Het wisselt wat per paar jaar, we zagen eerder ook veel waterranonkel.

Op sommige stukken is geen begroeiing, hier hebben we de kleine modderkruiper gezien.

We hebben oog voor het kleine en grote. Je ziet kleine slakjes, bloedzuigers, mosdiertjes, aasgar-naaltjes, kokerjuffers en grote snoeken en palingen. 15 jaar geleden waren er trouwens veel meer palingen dan nu. De visdiversiteit is groot, we hebben bijzondere soorten als riviergrondel en rivierdonderpad gezien. We zien zeer grote scholen met duizenden zeer jonge baarzen en blankvoorns. Daar omheen zwemmen jagende grotere baarzen.

Ook boven water is het interessant met libellen, schrijvertjes en allerlei vogels. Zwanen, ganzen,

Baars (Λ) Foto: Tally Norder.

Posthoornslak. Foto: Harry Holsteijn.

veel soorten eenden, aalscholvers en ijsvogel. In de winter zitten er veel wintergasten op het water.”

Natuurmonumenten en Waterschap Noorderzijlvest zijn dit jaar bij de Piccardthofplas aan de gang gegaan met het verbeteren van de ecologische verbindingroute en vispassages. Hierdoor kunnen dieren beter migreren tussen de plas en het Paterswoldsemeer.

Duikvereniging Hydrofiel

Kan iedereen met interesse in het waterleven hier gaan duiken?

“Je mag in deze plas alleen duiken met vergunning, wanneer het bijdraagt aan onderzoek en/of beheer van de plas. Ik ben lid van duikvereniging Hydrofiel uit Groningen. Hydrofiel heeft het alleenrecht gekregen van Natuurmonumenten. We mogen 1x per week duiken, in de winter 1x per 2 weken.

We hebben ongeveer 70 leden, allemaal amateurs met veel interesse in onderwaterbiologie. We duiken op diverse plekken. Sommigen van ons duiken met foto- of filmcamera, waardoor we prachtig materiaal hebben van het onderwaterleven.

In de bovenste laag is het meeste te zien. Normaal hebben we 1,5 meter zicht, maar soms is het ook heel

helder, tot wel 6–7 meter. We duiken niet vaak naar grote diepte, we weten hoe het er is.

We zijn erg gericht op veilig duiken. Iedereen heeft duikdiploma's en wat voor mij nog belangrijker is, ik heb veel routine en ervaring. In de winter duiken we afhankelijk van de watertemperatuur en het soort duikpak max. 30–60 minuten. Je hebt twee soorten duikpakken, een droog pak met binnenin luchtisolatie of een nat pak met een laagje waterisolatie. Het liefst gebruik ik een nat pak, dan heb je het meeste contact met het water. Maar een keer was het buiten –5° C en harde wind, mijn pak was gelijk bevroren toen ik uit het water kwam. Mijn duikbuddy stuurde me met pak en al in mijn auto naar huis, want nat omkleden in de ijzige kou zou een groot risico voor ernstige onderkoeling zijn.”

Samenwerking met Natuurmonumenten

Hoe dragen jullie bij aan het onderzoek en beheer van de plas?

“Van elke duik wordt een verslag naar Natuurmonumenten gestuurd. Hierin zetten we de watertemperatuur, het zicht, welke vissen en planten we zien, bijzonderheden die we tegenkomen. Zo vielen de laatste keer grote graafsporen in de bodem op. De sporen van kolblei en brasem zijn meestal niet zo groot. Karpers laten vaak forse sporen na. Het zal toch geen meerval zijn geweest? Dat melden we dan. Ook de exoten die we zien, geven we door, zoals de Chinese wolhandkrab

en de Amerikaanse rivierkreeft. Daar zijn er al heel veel van.”

Na 15 jaar nog steeds mooi

Tot slot, je duikt hier al meer dan 15 jaar. Wat maakt het zo boeiend?

“Het blijft heel mooi en bijzonder, er is zoveel te zien. Eind november was het zicht wel 6–7 meter en zag ik massaal watervlooien, die komen af op de algen van de afstervende waterplanten.

Je ziet de ontwikkeling door het hele jaar heen en je hebt interessante ontmoetingen. Laatst wilden we instappen maar was er een groep zwanen, waarvan het mannetje imponerend op ons af kwam. Dan laten we die groep eerst even passeren. Of ik kreeg een keer een enorme stoot van een boze snoekbaars. Die beschermde de eieren en vanwege het slechte zicht had ik die snoekbaars niet gezien. Ook als we het water in- of uitgaan gaat het wel op. Mensen vragen dan vaak wat we aan het doen zijn. Kortom, een fantastische plek. Ik hoop er nog lang te kunnen blijven duiken.”

Een overzicht van waarnemingen van afgelopen jaar kun je lezen op onze website: www.ivn.nl/document/waarnemingenpiccardthofplas.pdf

Wil je een filmpje zien van de Piccardthofplas onder water? Kijk dan op www.hydrofielduiken.nl/wordpress/de-piccardthof

*Cristatella mucedo of
Kruipend geleimosdiertje.
Foto: Harry Holsteijn.*

Foto's: Denise Humalda

Het verdwenen goudhaantje en de komst van het wormenhotel

Menno van Duinen

Zo'n dertig jaar wonen we in een huis met een tuintje, uitkijkend op de oude Hortustuin, die ligt tussen de bebouwing van de Grote Rozenstraat en de Grote Kruisstraat. Er is veel gebeurd.

Het is de plek van de voormalige Hortus Botanicus van de Rijksuniversiteit Groningen. Aangelegd in het begin van de 17e eeuw. Waar nu het Heymansgebouw staat, stond een prachtige kas. In 1966 verhuist de Hortus naar Haren. De tuin bleef achter. Er verrees een noodgebouw, er was nieuwbouw en plannen voor nog meer nieuwbouw en een vrijstaand vakwerkhuisje werd alvast gesloopt. De steenmarter die er woonde zocht daarna zijn onderdak in het Universiteitsgebouw ernaast.

De eerste jaren zagen we regelmatig goudhaantjes. Daarna nooit meer. Mogelijk veroorzaakt door verwijderde naaldbomen. Ook het gezelschap uilen dat naast het noodgebouw woonde is met het neerhalen van hun boom verdwenen.

Een deel van de tuin kent al decennia diverse hoogtepunten: de ginkgo, de tamme kastanje, de stinzenflora. Nadat de verdere nieuwbouwplannen in de tuin geschrapt waren, kwam er meer aandacht voor het deel van de tuin dat aan de Noorderbinnensingel grenst. Daar zijn nieuwigheden toegevoegd: wilde bloemenakkers, een bijenhotel en een wormenhotel. Er is een kort slingerend schelpenpad aangelegd, inclusief banken, een afvalbak en een tiental (!) straatlantaarns. Er is een personele inzet waar de nieuwe Hortus in Haren jaloers op zou kunnen worden.

Het oude bassin staat er gelukkig nog, gevuld met nieuwe waterplanten en goudvissen. En een uur voor zonsondergang komt de papegaai, die al een kwart eeuw in het Noorderplantsoen leeft, even langs om zich te laten horen.

Je kunt in de oude Hortustuin komen via de ingang van de parkeerplaats Grote Kruisstraat of via een doorgang in de Nieuwe Kijk in 't Jatstraat. Vrij toegankelijk als de Universiteit geopend is.

Ideale vakantiebestemming

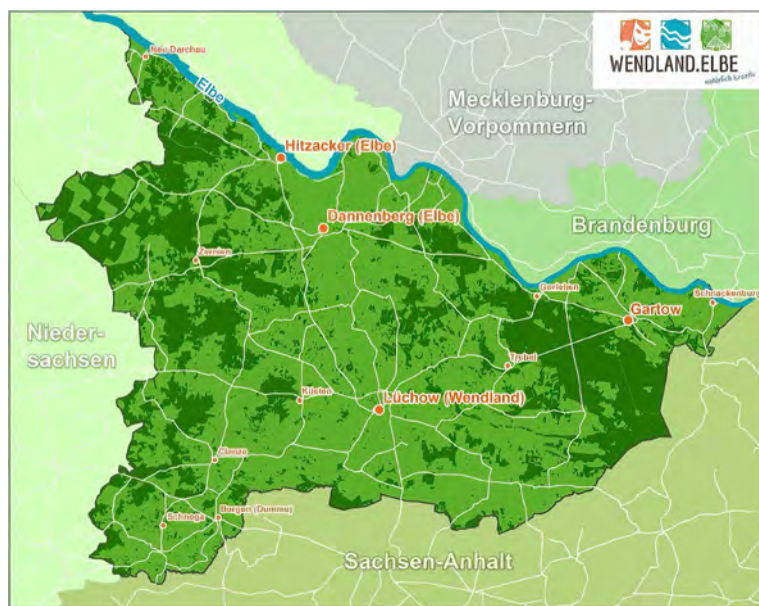
Maaïke Everink (tekst en foto's)

Als je mij twintig jaar geleden had gezegd dat ik het meest op vakantie zou gaan in buurland Duitsland dan had ik je waarschijnlijk uitgelachen.

Ik liep in 2007 stage bij de Vogelwerkgroep in het kader van mijn natuurgidsencursus en hoorde een werkgroeplid dat hij een week naar Duitsland ging, naar een gebied in Niedersachsen met prachtige natuur. Het enthousiaste verhaal over een mooi gebied redelijk dichtbij, zo'n 370 km naar het oosten, maakte me nieuwsgierig. En aangezien we voor onze zomervakantie nog niets geregeld hadden, boekten we dat jaar een huisje in het Wendland/Elbtalaue. En sindsdien kom ik ieder jaar in dit gebied met prachtige natuur, rust en ruimte.

Wendland/Elbtalaue ligt in de oostelijke punt van Niedersachsen, oud West-Duitsland. Het gebied grenst aan drie voormalige DDR-staten: Mecklenburg-Vorpommern, Brandenburg en Sachsen-Anhalt. De rivier de Elbe was in de tijd voor de eenwording van Duitsland in deze streek de grens tussen de DDR en de Bondsrepubliek Duitsland. Aan de oostkant van de rivier was een groot gesloten gebied met het IJzeren Gordijn, allerhande hekken en wachttorens om de inwoners van de DDR het vluchten naar het westen te beletten. In dit gesloten gebied heeft de natuur zich meer dan 40 jaar ongestoord kunnen ontwikkelen. Aan de westkant, in Niedersachsen, was een ultieme periferie waar weinig te beleven was, het land hield op bij de grens met de DDR; de voornaamste economische activiteit was landbouw, veel akkerbouw en verder melkveehouderij, wat nog steeds zo is. Delen van de regio, ook in de voormalige DDR-staten zijn onderdeel van het in 2002 aangewezen UNESCO Biosfeerreservaat 'Flusslandschaft Elbe'.

Het gebied kan het beste op de fiets verkend worden, verrekijker bij de hand. Op beide Elbe-oeveren ligt groten-deels een fietspad op of achter de dijk. Het traject van Hitzacker (Niedersachsen) naar Havelberg (Sachsen-Anhalt), onderdeel van de 1300 km lange Elberadweg, is prachtig en kent een grote soortenrijkdom. Het fietsen langs de meanderende rivier met zijn uiterwaarden en oobos verveelt nooit en onderweg is veel te zien. Om daar een indruk van te geven, beschrijf ik onze waarnemingen in de zomer van 2022 tijdens een fietstochtje over de rivierdijk van Lenzen naar Lütkenwisch/Schnackenburg en terug (ca 30 km). In het laantje van het dorp Lenzen naar de rivier zien we een groene en grote bonte specht, in de verte roept een raaf. Als we de rivierdijk opgaan zit in de uiterwaarden ver weg in een kale boom een grote vogel: het blijkt een zeearend. Even verderop staat er in de uitbundig bloeiende graslanden een groep grotere vogels: het zijn zes kraanvogels. Als we pauzeren bij een vogelhut aan de rivier komt een visarend langs speurend naar een prooi in het water en vliegen twee kraanvogels over. In de uiterwaarden zingt een grauwe gors in de top van een kleine wilg. In het struweel binnendijs zien we veel grauwe klauwieren en geelgorzen, soms een paapje en roodborsttapuit en in de lucht talrijke

rode wouwen en soms een zwarte wouw. Gele kwikstaarten vliegen met ons mee langs de dijk. Naast de vogels zien we op dit tochtje een beverburcht en diverse reeën. De rivierdijk ziet er kleurrijk uit met bloeiende rode klaver, wilde peen, zuring en knooppkruid. Op sommige stukjes zien we kartuizeranjer, veldsalie en grasklokje. Al deze bloemen trekken vlinders aan; we zien veel koolwitjes, dagpauwogen en atalanta's maar ook een landkaartje, gehakkelde aurelia en koninginnenpage.

Het gebied is in alle jaargetijden de moeite waard, zelf vind ik de lente het mooist. Op veel plekken, ook in de stadjes, zingt dan de nachtegaal en er is een overdaad aan ontluikend groen, bosanemonen bloeien. En als de zang optimaal is, kun je goed vogels spotten. Zo vinden we vrijwel elk jaar de ortolaan.

Karthuizer anjer.

Naast fietsen kan je ook goed wandelen in gebieden met uitlopers van de Elbe, in bossen en op de Nemitzer heide. Bij de lokale VVV's is allerhande informatie te vinden over wandelingen. Naast de natuur is er ook cultureel gezien genoeg te beleven in de regio. De stadjes en dorpen aan de rivier zijn veelal Hanzeplaatsen, waar de historie goed zichtbaar is. Vakwerkhuisen, baksteengotiek, oude kerkjes soms met houten torens. Wil je vertier dan zijn er dichtbij de steden Lüneburg (mooi oud centrum met talloze monumenten) en Schwerin (barokke stad met prachtig slot, hoofdstad van Mecklenburg/Vorpommern). Iets verder weg en prima te doen in een dag zijn bruisend Hamburg of Berlijn, de twee grootste steden van het land.

Wat betreft de bereikbaarheid: vanuit Groningen rijdt je in ca 4 uur naar Hitzacker en ca 5 uur naar Gartow, grotendeels snelweg. Met de trein kan je naar Hitzacker en Dannenberg. Over het verblijf: in diverse plaatsen zijn campings, Laasche bij Gartow is qua ligging een aanrader. Verder zijn er overal vakantiehuizen te huur, veel particulieren bieden accommodatie aan, voor ca € 350–700 per week. Ook zijn er voldoende hotels en pensions. Voor meer informatie kijk op de site van de lokale VVV: www.wendland-elbe.de

Wat is het aangenaam dat je relatief dichtbij naar zo'n mooi gebied op vakantie kan. Niets geen overvolle luchthaven, doelloos wachten of dagenlang onderweg zijn om van de milieu-impact nog maar te zwijgen. Maak een ontspannen treinreis of stap 's ochtends in de auto en je zit 's middags op de fiets langs de Elbe. Enne... dankjewel Rob!

Yohân Bergsma
Meesterschilder

Meidoornlaan 3
9771 AN Sauwerd
050 526 97 34
www.ekoschilder.nl

Natuurgidsenopleiding IVN Groningen Haren

Peter Huizenga

Wat gebeurt daar?

Het is nog even wachten voor IVN, voor het opleidingsteam en ook voor de cursisten, maar dan gaat in februari 2023 de Natuurgidsenopleiding bij IVN Groningen Haren van start.

Ruim 35 cursisten hebben zich aangemeld. Na een informatieavond en kennis-makingrondes zijn 32 cursisten toegelaten. We kunnen niet wachten van start te gaan.

Vanaf februari 2023 zijn de cursisten **anderhalf jaar** bezig. Het is een intensieve periode waarin de cursisten veel leren en heel veel doen. Leren en doen is individueel en samen, en de vele bijeenkomsten zorgen voor een echt groepsgevoel. Als alles normaal verloopt, ronden de cursisten in juni 2024 de opleiding af en ontvangen ze hun diploma tijdens een feestelijke bijeenkomst.

Hoe gaat het verder?

Dan zijn de cursisten **natuurgids**. Ze kunnen actief worden voor IVN en voor andere natuurorganisaties. Ze kunnen actief worden als natuurgids, maar ook in één van de vele werkgroepen van IVN of in een andere functie bij IVN.

Momenteel is het opleidingsteam bezig een gevarieerd lesrooster samen te stellen. De zoektocht naar geschikte excursielocaties en enthousiaste docenten is gestart. Het ziet er veelbelovend uit.

Wie zoeken wij nog?

Daarnaast zoekt het opleidingsteam ook nog naar **mentoren**. Een mentor is tijdens de hele opleiding een soort maatje en klankbord voor de cursist. De rol van de mentor is de cursist individueel coachen, verslagen en opdrachten van de cursist van advies voorzien en de voortgang door de cursist beoordelen.

Lijkt het je leuk om mentor te zijn? Meld je dan aan via ngo.grha@gmail.com, mail ook rustig voor meer informatie. Een mentor hoeft GEEN specifieke kennis van de natuur te hebben en een mentor hoeft de Natuurgidsenopleiding NIET gedaan te hebben. Leuk als je mentor wilt worden.

Boekbespreking

Edda Kammenga

De Scharrelaar 2022/2 Vogeltijdschrift voor lezers

Atlas Contact, ISBN 978 9045047485, €16,99

Deze keer geen boek maar een tijdschrift in de spotlights. Literaire tijdschriften in de sport bestaan al jaren. Denk aan Hard Gras, voetbaltijdschrift sinds 1994 en De Muur, wielertijdschrift sinds 2002.

Vanaf 2019 is er het literaire tijdschrift voor vogelliefhebbers, De Scharrelaar. Het wordt geschreven door vogelaars met liefde voor schrijven en door schrijvers met liefde voor vogels. Stuk voor stuk artikelen en verhalen van hoge kwaliteit. Elk nummer wordt prachtig geïllustreerd door een kunstenaar. Het verschijnt 2x per jaar.

In dit herfstnummer onder andere bijdragen van marien ecooloog Kees Camphuysen over de vogelgriep bij grote jagers, Marja Vuijsje raakt betoverd door flamingo's en Ronald van Harxen schrijft over moord en verkrachting in de vogelwereld. Er zijn verhalen over ijsvogels, roodstuitzwaluwen, reigers en vliegende ratten.

Ieder nummer kent een ode aan een gevederde verschoppeling, zoals de nijlgans, ekster, blauwe reiger en soepeend. Nu krijgt de zwarte kraai liefdevolle aandacht. De illustraties zijn deze keer aquarellen van Erik van Ommen.

Dit tijdschrift zorgt voor onthaasting, natuurgevoel, kennis en heel veel leesplezier. Ik hoop dat de Scharrelaar nog vele tientallen jaren zal blijven bestaan.

**Tip: Koop of bestel online
bij de plaatselijke boekhandel.**

Heb je zelf een goed idee
voor een boekbespreking?
Mail dan naar de redactie:

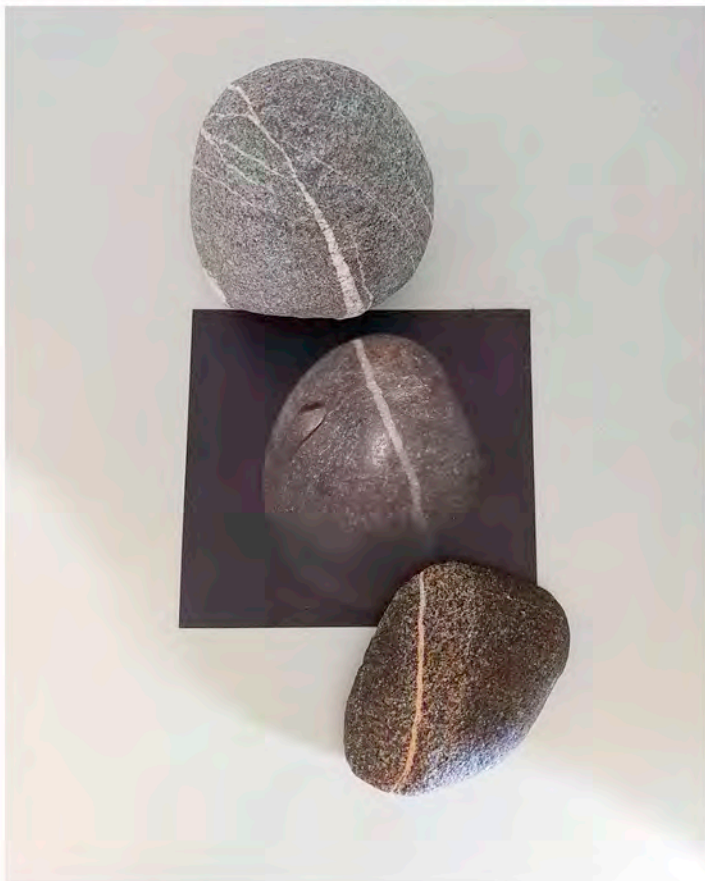
[ivn groningen.redactiegroeningen@
gmail.com](mailto:ivn groningen.redactiegroeningen@gmail.com)

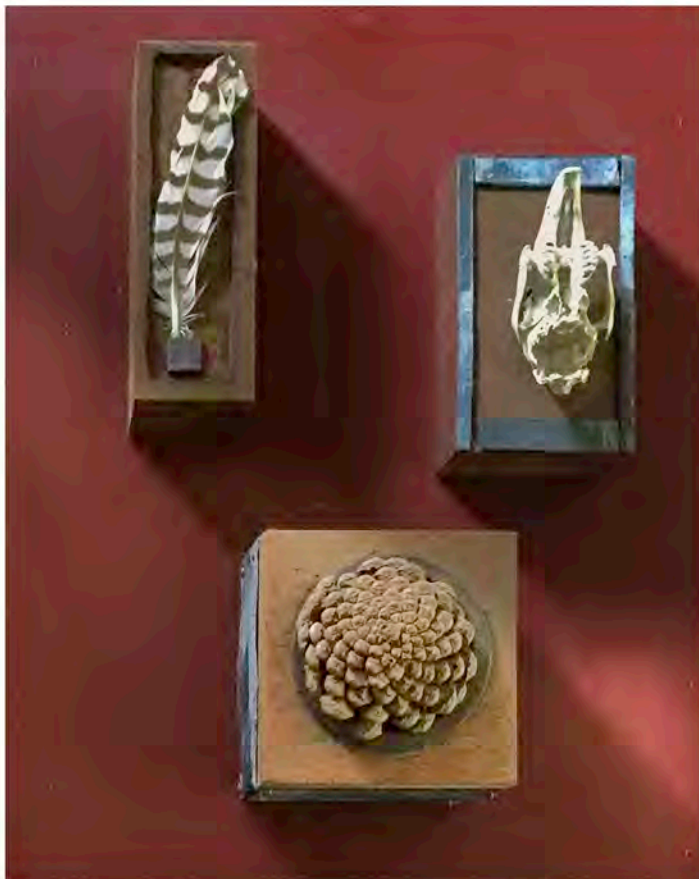
VERREKIJKER WINKEL.NL
Poelestraat 19 Groningen | 050-312 86 84

Meer dan 300 verschillende verrekijkers
Telescopen en statieven uit voorraad leverbaar
Warmtebeeldkijkers en outdoor tassen
Persoonlijk en specialistisch advies

SIPKES [●]
beeldbepalend

Zorgvuldig kijken: liefde voor natuur

Maak kennis met het werk van **Sjouktje Oosterhof** uit Tolbert.

Kijken en componeren doet ze. Met alles wat ze tegenkomt tijdens haar wandelingen, struintochten, ontdekkingen in oude gebouwen en fietsritten.

In haar omgeving weet iedereen dat en brengt haar vondsten uit de natuur. Het kan van alles zijn: veren, schelpen, schedels, geraamtes, takken, vogelresten.

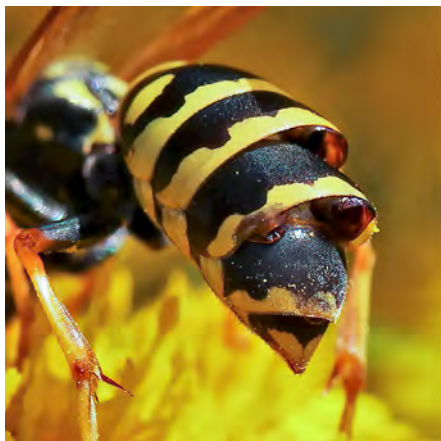
Ze verzamelt met overgave en kijkt vol bewondering naar de symmetrie van skeletten en veren. Ook boeien de structuren van uitwerpselen van koeien of ganzen. Van deze gedroogde vondsten weet ze iets fascinerends te creëren. Repeterende vormen zien en beeldend scheppen door te hakken in steen. Ze is in de ban. In kijkkastjes en op kwelderhout geschroefd zien we schedels en geraamtes van de kop van een schaap, geit, koe, ree of een grutto, visjes, muisjes, vogeltjes en zee-egels.

"In vergankelijkheid zit voor haar schoonheid; een manier van kijken die een inspiratiebron vormt voor haar werk. Ze maakt objets trouvés: gevonden voorwerpen en vindsels uit de natuur die ze op een karakteristieke manier een nieuwe vorm en betekenis geeft." Zo staat het op haar website.

Wij van de redactie zijn naar haar boerderij in Tolbert gefietst. Voor we er op bedacht waren bevraagt ze ons: hoe is jullie interesse voor de natuur ontstaan? Daarna volgen onze verbaasde blikken, want we hebben alle drie onze jeugd doorgebracht in de bossen van Norg. Onze drie zomerhuisjes stonden in een straal van een paar honderd meter. We kenden elkaar toen nog niet, nu wel.

<http://www.sjouktjeoosterhof.nl/>

Edda Kammenga en Denise Humalda

Het verborgen leven van het Veldwespwaaiertje

Ike Pots (tekst en foto's)

Deze zomer zag ik ze regelmatig rondvliegen in mijn tuin. Franse veldwespen. Het is een soort die door klimaatopwarming regelmatig in Nederland wordt gesignaleerd. Het zijn prachtige wespen en ze vallen op onder andere door hun lange hangende achterpoten tijdens het vliegen. Ik probeer ze dan ook regelmatig vast te leggen op de gevoelige plaat. Juist deze foto's zorgden voor een opmerkelijke bijvangst.

Aanvankelijk dacht ik alleen met een Franse veldwesp te doen te hebben. Maar er was iets wat me deed twijfelen. Het achterlijf zag er wat anders uit en de wesp bewoog amper. Sloom voortkruipend alsof het laatste moment van zijn wespenleventje was aangebroken.

Ik was dan ook verbaasd toen ik zag dat het achterlijf was bezet met uitstekende zwarte delen. Het bleken de uitstekende delen van het veldwespwaaiertje te zijn. Waaiertjes behoren tot de Waaervleugeligen (Strepsiptera). Het zijn insecten die (endo)parasiteren op cicaden, bijen en wespen. Hun leven speelt zich geheel af binnen de gastheer/-vrouw.

Er is een groot uiterlijk verschil tussen het mannetje en vrouwtje. Het volwassen vrouwtje lijkt op een made en meet 10 mm. Ze hebben geen vleugels en pootjes. Het verharde kop-borststuk steekt uit buiten de achterlijfsegmenten van de waardwesp. Ook de mannetjes verschijnen op deze manier. Het mannetje is veel kleiner, meet slechts 3 mm en heeft vleugels die lijken op een waaiertje. Vandaar ook hun naam. Door zijn vleugels kent het mannetje enige vrijheid. Door de werking van het zonlicht worden de mannetjes gestimuleerd om uit te sluipen. Wanneer deze de gastwesp verlaat om vervolgens een vrouwtje te bevruchten zal dat dan meestal ongemerkt gebeuren. Het vliegende mannetje moet ook nog eens snel zijn, hij leeft slechts enkele uren. De kans dat je het man-

netje ziet, is dus erg klein. Meestal zijn het de vrouwtjes die worden gezien. Zoals in mijn geval.

Het vrouwtje scheidt feromonen af om aan het mannetje door te geven dat ze paringsbereid is. De planning komt dus vrij nauw, want de mannetjes leven immers erg kort. Ook zorgt het vrouwtje ervoor dat haar gastwesp verdoofd raakt en als verlamd blijft zitten. Dat is ook wel nodig omdat het waaiermannetje geen beste vlieger is.

De antennen van de mannetjes zien er wat harkachtig uit en hebben gevoelige chemoreceptoren. Haar geurstoffen worden door deze vorm vermoedelijk nog beter gelokaliseerd. Zodra het mannetje een paringsbereid vrouwtje heeft gevonden zal het op het achterlijf van de waardwesp landen en zijn achterlijf op het kop-borststuk van het vrouwtje drukken. Bij het vrouwtje komt daar ook een soort bevruchtingsbuis (broedkanaal) uit en haar eitjes kunnen zo bevrucht worden. Na de copulatie wordt de verdoving opgeheven en is de veldwesp weer actief. Uit de eitjes zullen weldra larven (0,4 mm) worden gevormd, die eenmaal in het nest van de veldwesp het broed zal infecteren. En zo kan de cyclus zich herhalen.

Wat een fascinerend en mysterieus insect. Volgens ObsIdentify zeer zeldzaam, maar doordat ze zo klein zijn worden ze nauwelijks opgemerkt. Het vermoeden bestaat dan ook dat de soort toch wel meer algemeen zou kunnen zijn.

Bron: Waaervleugeligen (eis-nederland.nl)

Foto's: Frans Kromme

Prijsvraag: Herken je deze spinnen?

Stuur uiterlijk **1 februari 2023** de oplossing (vermeld de nummers en daarbij de Nederlandse naam van de spin) naar ivngroningen.redactiegroeningen@gmail.com

Onder de goede inzendingen verloten we een IVN cadeau-abonnement. Leuk om te krijgen of aan een niet-IVN'er cadeau te geven.

Spelregels:

- Eén inzending per persoon
- De winnaar ontvangt persoonlijk bericht
- De uitslag wordt in de digitale Nieuwsbrief gepubliceerd (lente)

Heb je zelf een idee voor een volgende prijsvraag? Mail het ons!

Groene secretaris gezocht (vrijwilliger)

Lekker buiten met enthousiaste anderen, excursies in de natuur, een cursus. Wij zijn een actieve afdeling met een variëteit aan werkgroepen, activiteiten en goede contacten in ons netwerk.

Wij zoeken een nieuwe secretaris, met een groen hart.

We zoeken iemand die enthousiast is en besturen leuk vindt, iemand die tijd heeft om zich aan onze mooie en grote afdeling te verbinden. Iemand die graag het overzicht bewaakt, contact onderhoudt met de werkgroepen en de leden als dat nodig is, leden en niet-leden te woord wil staan. Iemand die regelmatig overlegt met de voorzitter en de vergaderingen van het dagelijks en algemeen bestuur samen voorbereidt.

Wil je meer weten over de functie, dan sturen we je met plezier een functieomschrijving toe. Natuurlijk kunnen we je ook een mondelinge toelichting geven over de functie en over de afdeling.

Gerard Smeding, onze huidige secretaris, vertrekt na afloop van de ALV, begin 2023. We streven ernaar om dan de nieuwe secretaris bekend te maken.

Wil je meer weten? Neem dan contact op met

Gerard Smeding: ivngroningenharen@gmail.com of
Paul Kusters: jpkstrs@gmail.com, 06-41159116

vergroent op niveau
daken • muren • en meer

Triple duurzaam met Munus

Groendak
Zorgt o.a. voor biodiversiteit, schonere lucht, isolatie. En verlengt de levensduur van de dakbedekking.

Waterberging
Vang regenwater op door het plaatsen van een groendak of een regenton. Hiermee kun je het riool ontlasten.

Zonnepanelen
Wek je eigen groene stroom op en verlaag je energierekening en de CO2 uitstoot.

Ben je al duurzaam, maar wil je meer? Wij helpen je naar dubbel of triple duurzaam!

munusvergroent.nl of bel 06 448 55 779

Jeugdeducatie bij het Groninger Landschap

Edda Kammenga (tekst en foto's)

Sinds 2010 komen er basisschoolklassen naar het bezoekerscentrum Reitdiep aan de Wolddijk in Groningen. Ans Meiners draait al zo'n vijf jaar mee en vertelt met zichtbaar plezier over de activiteiten en het enthousiasme van de kinderen.

Wat doe jij als vrijwilliger bij het Groninger Landschap?

“Met de vrijwilligers van het jeugdeducatieteam ontvangen we hier basisschoolklassen, in het seizoen zo'n drie klassen in de week. We hebben verschillende lesprogramma's, afgestemd op de leeftijdsgroepen van de klassen die komen. Je geeft de kinderen de kans en de ruimte om de natuur te ontdekken en te ervaren, te onderzoeken wat ze leuk vinden. Samen met de klas, lekker buiten, lekker bewegen. Je ziet ze opeens enthousiast worden”.

Ans geeft wat voorbeelden van de programma's die ze aanbieden. “De jongste groepen gaan in de potstal kennis maken met de koeien, schapen, geiten en varkens. Het voorjaar met de jonge dieren is natuurlijk favoriet. Heel grappig dat een kind soms de neus dichtknijpt omdat het ‘stinkt’, al houden ze dat niet lang vol. Een ander programma vanaf groep 4 is uilenballen pluizen. Eerst leren ze wat over de uil en dan gaan ze zelf botjes zoeken in de uilenbal.

Ook leuk zijn ‘Wat leeft er in de sloot?’, met emmer en schepnet op zoek naar waterbeestjes in de sloot, en ‘Bodemdiertjes en kriebelbeestjes’. In het laboratorium gaan we dan onderzoeken wat we allemaal gevangen hebben. Er gaat een wereld voor ze open. Komt er een meisje aanrennen ‘Ik heb een hele grote kever gevangen!’”

Spelend leren

“Bij het ‘Rad van Natuur’ en het ‘Levend Ganzenbord’ gaan kinderen in tweetallen opdrachten uitvoeren en verschillende vragen beantwoorden. Door te draaien aan een rad of een dobbelsteen te rollen bepalen de leerlingen zelf welke opdrachten ze krijgen.

Het is een speelse vorm met veel variatie en verrassing, het taalgebruik is eenvoudig. Er zijn meerkeuzevragen zoals over dieren, planten en het landschap. Het gaat erom zoveel mogelijk stempels te krijgen. Wat ik vooral leuk vind zijn de gesprekjes die je hebt met de kinderen als ze een stempel komen halen. Ze hebben veel fantasie en ik help ze natuurlijk een beetje als ze het niet precies weten, hoe meer stempels hoe leuker. Aan het eind krijgen ze een grutto-diploma en mogen ze met een ganzenveer en Oost-Indische inkt hun naam erop schrijven”.

Het belang van jeugdnatureducatie

Ans benadrukt het belang van natureducatie voor zoveel mogelijk kinderen. “Van onze bezoekerscentra doet Reitdiep het meest met scholen. We liggen dicht bij de stad, we bieden een mooie combinatie van natuur, landschap en cultuur. We bereiken zo'n 1800 kinderen per jaar (als er geen corona is natuurlijk). Het kost de scholen niets, we doen het gratis. Lang niet alle ouders gaan met hun kinderen de natuur in en wij bereiken ook die kinderen. Dat is een hele waardevolle ervaring voor iedereen.

Wij kennen de omgeving hier goed, zitten bij de boerderij met alle dieren, weten in welke slootjes de meeste beestjes zitten, we hebben leskisten en zelfs een laboratorium. Een ideale plek”.

Bezoekerscentrum Reitdiep

Iedereen kan bij het bezoekerscentrum Reitdiep terecht. In de weekends zijn het gebouw en de winkel open en is de permanente expositie te zien over weidevogels en de voormalige getijdenrivier De Hunze, die vroeger stroomde vanuit Drenthe, via de stadrand van Groningen, naar de Waddenzee.

Op het buitenterrein is van alles te beleven. Spannend is het 'Zeven-slotten-tegelijk-pad', dwars door het weiland over zeven sloten met spannende bruggetjes, slingertouwen en een trekpontje. In de potstal staan 's winters de koeien, geiten, schapen en ook de varkens knorren er rond. Zodra de jongen groot genoeg zijn gaan ze allemaal naar buiten.

Jeugdeducatie organiseert niet alleen schoolbezoeken, er worden regelmatig open activiteiten aangeboden. Verder zijn er doe-middagen in de vakanties, geeft Michel van Roon natuurlessen op basisscholen en is er het Hunzefestival in het laatste weekend van juni. Kijk voor de openingstijden, bereikbaarheid en activiteitenkalender op www.groningerlandschap.nl

Ans is niet alleen actief met de klassen bezig, ze verwerkt de schoolaanvragen, houdt contact met de scholen en maakt het rooster voor de schoolbezoeken en de vrijwilligers.

“De aanleiding om hier vrijwilliger te worden was mijn pensioen. Ik was biologiedocent, een echt onderwijzersmens uit het HBO. Ook vind ik het leuk om een rol te hebben in een organisatie. De zij-instromers van de Pabo komen ook bij ons om een programma te doen. Mijn doel is enthousiasmeren, ze laten ervaren dat het niet zo moeilijk is om kinderen bij de natuur te betrekken. En natuurlijk weten ze na afloop dat ze een schoolbezoek kunnen aanvragen, ik wil het zaadje planten voor jeugdnatuureducatie.”

Tot slot

Tot slot vraag ik Ans nog een keer naar haar gedrevenheid. “Het is zo dankbaar werk. Je krijgt zoveel lol en enthousiasme terug. Laatst kreeg ik een fantastisch compliment van een jongetje, hij zei: ‘Ik wil later doen wat jij doet’, hij bedoelde dat hij vrijwilliger wilde worden om schoolklassen te ontvangen. Fantastisch toch?”

Heb je ook interesse om vrijwilliger jeugdeducatie te worden bij het Groninger Landschap? Kijk op de website: www.groningerlandschap.nl/team-reitdiep-vacature

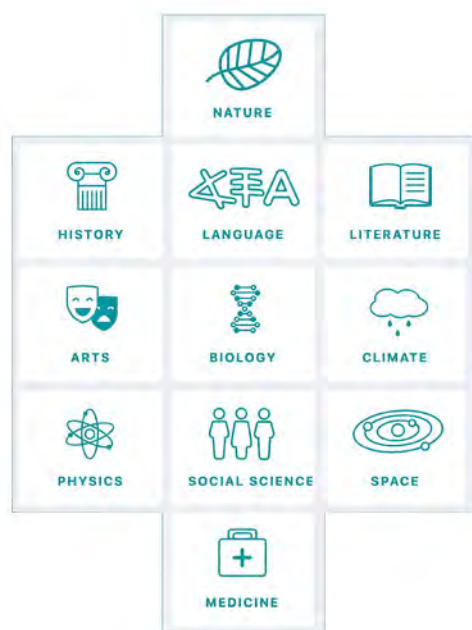
Burgerwetenschap vanuit je huiskamer

Burgerwetenschap, ook wel 'citizen science' genoemd, is wetenschappelijk onderzoek dat geheel of gedeeltelijk door vrijwilligers wordt gedaan, vaak in samenwerking met professionele wetenschappers.

Je kunt thuis, achter je computer, meehelpen om camerabeelden te analyseren. Een leuke activiteit voor de donkere wintermaanden, en je leert er ook nog wat van.

Mammalweb verzamelt gegevens die ons kunnen informeren over de verspreiding en ecologie van zoogdieren.

www.mammalweb.org/en

Zooniverse is breder opgezet, niet alleen zoogdieren, maar ook klimaat, biologie, natuur. Door simpele vragen te beantwoorden help je om onze wereld beter te begrijpen. Zoek het onderwerp van je keuze (b.v. Nature of Biology) en zie alle projecten.

www.zooniverse.org/projects

Beide websites zijn Engelstalig, je moet je eerst registreren en dan kan je gelijk aan de slag met het project van je keuze.

*Heb je een leuk onderwerp of tips voor deze rubriek? Suggesties zijn van harte welkom!
Mail ze onder vermelding van 'Natuur digitaal' naar ivn groningen.redactiegroeningen@gmail.com*

Verhoging contributie en donatie 2023

Per 1 januari 2023 is de contributie voor het lidmaatschap van het IVN Groningen Haren omhoog gegaan. Deze komt hiermee op 25 euro. Het bestuur volgt hiermee het beleid van het Landelijk IVN, waarbij is vastgelegd dat elke 3 jaar de jaarcontributie met 1 euro wordt verhoogd. De vorige verhoging dateert van 1 januari 2020. Leden hoeven verder geen actie te ondernemen.

Ook de minimum-donatie is per 1 januari 2023 naar 17,50 euro gegaan. Hierbij volgt het bestuur eveneens het advies van het Landelijk Bureau op.

Met vriendelijke groeten,
Bert Bemer, Penningmeester IVN Groningen Haren

SPOORZOEKEN

De geheimzinnige das

Hiltje Kamminga

De das is een geheimzinnig dier. Er zijn er steeds meer, maar je ziet ze zelden. En dus fascineert hij mij en wil ik hem dolgraag een keer zien.

Die fascinatie voor de das had ik als kind al; ik denk vanaf het moment dat mijn opa vertelde dat hij 's nachts op het grasveld voor de aanleunwoning waar hij samen met mijn oma woonde, een das had gezien. Dat leek me nou fantastisch, zo'n geheimzinnig dier ook werkelijk te zien.

Maar de das is een nachtdier. 's Nachts struint hij door het bos op zoek naar wormen, insecten, knaagdieren, eikels en andere bosvruchten en verschalkt hij ook af en toe een egel. Ze leven in groepen van vier tot zes dieren, maar soms ook meer en wonen met elkaar in een burcht.

En die naam burcht mag het wel hebben, want die holen kunnen enorm groot worden. Ze graven verschillende pijpen over een groot gebied. Ze hebben een woonkamer, een nestkamer, vluchtpijpen enz. Ze zijn niet zo van de schoonmaak, dus als de nest-/woonkamer te vies wordt, verhuizen ze gewoon naar een ander deel van de burcht. En soms hebben ze inwoning van andere dieren, bijvoorbeeld een vos, want ze hebben toch ruimte genoeg.

Dus dassen zie je niet gauw, maar er zijn wel sporen en het is altijd leuk om die te vinden. Nu weet ik een burcht in het Noordlaarderbos. Er zijn daar zo'n tien tot vijftien pijpen. Voor de gaten liggen enorme bulten zand. Daar zie ik één vers gegraven gat. In het zand alleen wat vage sporen. Verder in het bos wel overal snuitputjes, holletjes die ze gemaakt hebben met hun snuit op zoek naar eten. Ook op de zandpaden geen prenten, wel logisch ook, want de paden liggen vol met afgevalen bladeren.

In de Onlanden worden ook dassen gezien. In de buurt van Stenhorsten ga ik het naastgelegen weiland in. Er liggen een paar weilanden naast elkaar waar sloten tussen zitten, maar hier en daar zijn de weilanden verbonden door een dammetje. Omdat er koeien gelopen hebben, is het op die dammetjes een enorme modderpoel. En daar zijn ze, tussen alle koeienpoten staan veel en prachtige dassenprenten. Hele goede prenten. Ze bestaan hier dus echt. Maar ja, toch hoop ik stiekem ze nog een keer in levende lijve te zien.

Excursie naar Appelbergen

Bert Bemer

In oktober organiseerde onze Plantenwerkgroep voor 16 natuurliefhebbers een excursie over 'Vruchten en Zaden' in Appelbergen bij Glimmen. Eunice, Ike en Zwaan waren onze gidsen. De eerste startte met een korte geschiedenis van het gebied. 'De Appelbergen' ligt op een zandrug met daaronder een laag keileem, ontstaan in verschillende ijs tijden.

Veel bomen produceren zaden met vleugeltjes, waardoor ze door de wind gemakkelijker kunnen worden verspreid. Zoals de (Kaukasische) vleugelnootboom: een lage, brede boom met dichte kroon en zware takken. De vrouwelijke vleugelnoot is tijdens de vruchtdracht makkelijk te herkennen aan de lange, hangende strengen met gevleugelde nootjes. Ook de zaden van de esdoorn (helikoptertjes) en de linde bereiken door de wind zo een groter spreidingsgebied. Er staan vijf majestueuze lindes aan de grens van een kleine zandvlakte, die door wind, wandelaars en hondenuitlaters, kaal wordt gehouden. De rand van de open vlakte is vooral geschikt voor zandbijen. Deze graven in de zandrand gangen tot soms wel 2 meter diep. Het nest kan bestaan uit een enkele tunnel, maar ook uit zijgangen. Hier zet de solitaire bij haar eitjes een voor een af. Iedere keer als zij er een eitje heeft gedeponeerd, wordt het compartiment afgesloten met een mengsel van blad en speeksel.

Het bos is herfstig, de temperatuur relatief hoog en er schijnt een flauw zonnetje. Er staan enorme aantallen paddenstoelen waardoor de groep zich verspreidt. Ike vertelt bij een grote eik haar verhaal over gallen: het is eigenlijk een hormonale woekering. Een wesp, mijt of mug legt een eitje in het plantenweefsel van het eikenblad. Daarbij produceert de gastheer stoffen die de onvrijwillige inwoner moeten inkapselen, daarbij ook geholpen door de galmaker zelf, die hormonale stoffen afscheidt om zich van voedsel te voorzien. Binnenin transformeert het eitje tot een larve. De verdikking noemen we een gal. Deze kan zich ook op de takken of zelfs op eikels bevinden. Rond de eik worden zo'n 40 soorten gallen waargenomen. Ook op de meidoorn of wilg, worden gallen gevormd. Ze kunnen klein

blijven (satijnen knoopjesgal, lensgal), maar ook uitgroeien tot galappeltjes.

Opvallend is de overwoekering door grassen, zoals pijpenstrootje, brandnetel en braam, als gevolg van teveel stikstofdepositie. Dit is volgens de gidsen in 20 jaar, mede door de uitstoot van de omringende landbouwbedrijven rond de Appelbergen, enorm toegenomen. In het gebied staan ook enkele gagelstruiken. Zwaan vertelt ons het spectaculaire verhaal van de gagel: de gekneusde bladeren werden vroeger als medicijn gebruikt, bijv. tegen kiespijn. Door monniken werden ze in de Middeleeuwen als bestanddeel van gruut, een kruidenmengsel, gebruikt voor de aromatisering en conservering van bier. Het verhaal gaat, dat Gods dienaren hier te hitsig van werden. De gagel werd gaandeweg vervangen door bitterder hop. Brouwers van speciaal-bier hebben de gagel herontdekt.

We zagen ook de vliegden en de (wurgplant) kamperfoelie. Enorm veel gehoord, gezien en de herfst geroken. Het programma liep een half uur uit, een goed teken en compliment. Laten we zuinig zijn op zo'n veelzijdig bos, als de Appelbergen.

Feestmiddag in de Hortus

IVN Werkgroep Wilde planten tuinen

Terugblik 50 JAAR!!

Ernst Flentge, coördinator (tekst & foto's)

In 1972 werd de werkgroep opgericht onder de naam Wilde Plantenkring Haren in de Hortus te Haren. Ten gevolge van de achteruitgang van de natuur stonden wilde planten (inheemse flora) steeds meer in de belangstelling. Onze tuinen waren een vluchtplaats om soms planten te redden. Ook in het openbaar groen werd steeds meer aandacht gegeven aan inheemse flora. Denk aan de Louis le Roy gebieden in Lewenborg en Heerenveen. Ook kwekerijen als, De Cruydt-Hoeck (van Rob Leopold), de Heliant (van Heilien Tonckens) en weer later de Beemd (van Rik Boehle), kwamen enorm opzetten. Het IVN was al actief in Haren en Eelde en in Groningen moest het nog opgericht worden.

Allereerst presenteerde onze werkgroep zich in de Hortus op de Plantjesmarkt. Een druk bezochte kraam waar veel plantjes van de hand gingen en veel informatie uitgewisseld werd.

Zo'n 50 IVN leden en donateurs hebben gebruik gemaakt van ons jubileumprogramma. Bij de Mikkellhorst zagen we veel planten, de gevolgen van een hete droge zomer en vooral de Groene glazenmakers boven de krabbenscheer. In de Cruydt-Hoeck werden we ontvangen door Jasper Helmantel en kregen we een indrukwekkende rondleiding, waar hij liet zien wat er allemaal komt kijken. Het unieke bedrijf dat zaden kweekt van onze flora is enorm uitgegroeid tot wel 40 personeelsleden.

Als afsluiter werd de Hortus bezocht, de plaats waar we opgericht zijn. Met feestelijk gebak, drankjes, rondleidingen door de wilde plantentuin en Chinese tuin. De middag werd afgesloten met een digitale terugblik op onze 50 jaar.

Plantjesmarkt in de Hortus

Excursie Mikkellhorst met o.a. Krabbenscheer

Cruydt-Hoeck drogen van Agrimonie

Excursie 'Diersporen in het Noordlaarderbos'

Tekst Peter Kwast, foto's Ilse Slopsema

Welk dier woont hier? Kun jij verzinnen welke soorten diersporen er zijn? Kun je er 5 noemen? Of zelfs 10?
12 oktober 2022. Begeleiders Hiltje en Edda wachten ons op. In een eeuwenoud terrein. Niet alleen diersporen zijn er te vinden. Het begint al met het karrenspoor uit de Middeleeuwen. Maar over deze sporen gaat de excursie niet. Zie voor mensensporen <https://nl.wikipedia.org/wiki/Noordlaarderbos>

Welke diersporen zijn er? Natuurlijk weten we allemaal pootafdrukken (1) op de grond. Maar kennen we ze ook? Diverse vinden we in het bos, en worden van een uitleg voorzien. Met zoekkaarten en al. Maar er zijn meer subtiele sporen. Dieren die een geurtje achterlaten (2). Marters kiezen voor een poepje. Hier ben ik. Om anderen af te schrikken, of juist trekt dat aan. Hetzelfde in een andere vorm is een kapotte bast van jonge boompjes. Verzorgd door reeën. Op de kop zit een geurklier, die stevig gewreven wordt tegen jonge boompjes. Soms gaan de boompjes daarna dood, andere groeien er overheen. We gaan verder. En horen de Roodborst, inmiddels hebben soorten uit het Scandinavië onze zomeraanwezigen vervangen. Roodborst is geen standvogel, maar wel het hele jaar aanwezig. Geluid (3). We zijn bij 3, en moeten tot 5. Gaten en gaatjes (4) zijn er in vele soorten vormen. Soms om voedsel te vinden, denk bv. aan Grote Bonte Specht die een gat hakt om insecten te vinden. Maar een gat kan ook zijn om een holletje of nestje te maken. Denk bv. aan bosmuis, dassenburcht en grondwesp. Maar je kunt dit ongelimiteerd uitbreiden. We zijn er bijna. Hoe kunnen we een eekhoorn opsporen? Vraatsporen (5) aan dennenappels. Netjes van beneden naar boven alles wegwerken, maar de top intact laten. Muizen, spechten, andere vogels hebben ieder een kenmerkend vraatpatroon. Kijk maar op internet.

Ik vergeet natuurlijk andere sporen. Het nest (6). Voorbeeld mierenhoop. Grondroering (7): de mol. Een paadje dwars op het pad door de begroeiing, de wildwissel (8). Vele soorten maken gebruik van dezelfde wissel (marter, ree), maar anderen juist niet: muis. Want niet altijd veilig. Zien van een beest telt ook (9). Veertjes of haren (10) is nummer 10. Dit spoor kan diverse oorzaken hebben. Verzin je zelf verder?

Vogelwerkgroep

Zaterdag 14 januari

Wandelexcursie door Boswachterij Grolloo

Een wandeling door het verstilde winterlandschap rondom Grolloo.

Misschien knispert de sneeuw onder onze wandelschoenen. In de verte het getrompetter van wilde zwanen in een vennetje. De roep van de zwarte specht doet ons stilstaan. In de spar vlak bij ons de trillende roep van een goudhaan. Een groepje staartmezen steekt het pad over. De goudvink en diverse mezensoorten zijn ons deel.

We bereiken een open vlakte met vennen en moeras. En ja hoor, daar zit de klap-ekster. We zien de grote bonte specht in een grove den. Ja, maar dat witte gezicht. Is dat niet de middelste bonte specht?

We beklimmen de uitkijktoren. We zien een havik de heide oversteken.

Twee reeën zoeken naarstig de beschutting van het bos op.

Dit allemaal kunnen we meemaken tijdens de wandelexcursie op 14 januari 2023.

Wanneer: Zaterdag 14 januari 2023

Vertrek: Om 8.30 uur AH-winkel Hoornse meer, B.S.F.
Van Suttnerstraat 1

Duur: We hopen rond 13.30 uur terug te zijn

Kosten: Voor meerijden, te verrekenen met de chauffeur
ca. 8 euro.

Info: Zorg voor warme kleding!

Opgave: Fokke Veenstra, fokkev54@gmail.com

Graag aangeven of je mee wilt rijden of je eigen auto ter beschikking stelt. We proberen met zo min mogelijk auto's door het bos te rijden. Voor wie wil, sluiten we af in café Hofsteenge in Grolloo.

Klapekster. Foto: Frans Kromme..

Zaterdag 18 februari

Vogelexcursie Hunzedal (Tusschenwater)

Zaterdag 18 februari 2023 gaan we met een auto-excursie naar het Tusschenwater in het Hunzedal. Nadere informatie volgt op de site.

Opgave: Els van den Boomgaard, elsvdboomgaard@gmail.com

Werkgroep Wilde planten

Zondag 12 februari

Quintusbos 'Hoe komen planten en bomen de winter door?'

De winter is een moeilijke tijd voor planten en bomen. Ze hebben elk hun eigen, vaak ingenieuze strategie ontwikkeld om deze tijd te doorstaan. Midden in de winter gaan we op excursie in het Quintusbos en onderzoeken hoe ze dit doen.

Het Quintusbos is een oud parkbos bij de monumentale buitenplaats Huis te Glimmen.

De oude beuken en eiken geven het bos een prachtig aanzien, met vreemd kronkelende bomen en wortels.

Voor al het overal aanwezige dode hout zorgt voor een grote biodiversiteit.

Wanneer: zondag 12 februari 2023

Tijd: Van 11:00 tot ongeveer 13:00 uur

Waar: We starten aan de Rijksweg tegenover Steenhuis piano's (Rijksweg 34, 9756 AG Glimmen).

Kosten: Geen

Tips: Trek goede wandelschoenen aan en neem je verrekijker mee.

Opgave: ivng groningen.plantenwerkgroep@gmail.com.

Er kunnen maximaal 16 deelnemers mee.

Natuur en meer!

Donderdag 30 maart 2023

Stadsfossielen: een zoektocht

We gaan wandelend op zoek naar versteende dieren en planten in de stad Groningen. Grotendeels binnen de diepenring.

Wanneer: Donderdag 30 maart 2023, 10.00 - 12.30 uur

Waar: Verzamelen op het Martinikerkhof bij Sint Joris en de draak

Opgave: Vóór 27 maart, Denise Humalda, ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com

Kosten: Geen

Maximaal 12 deelnemers.

Donderdag 13 april

Ontdek het Friescheveen

We wandelen door het prachtige natuurgebied Friescheveen en landgoed Vennebroek.

Friescheveen is een gebied met moerasbos, riet en open water. Het heeft ook een rijke historie. Tijdens de wandeling hoort u boeiende achtergrondverhalen en is er oog en oor voor de natuur.

Wanneer: Donderdag 13 april van 10.00–12.30 uur

Waar: Verzamelen bij voormalig Café Friescheveen, Meerweg 136, 9752 XE Haren

Kosten: Geen

Informatie en opgave: Vóór 10 april 2023, Denise Humalda, ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com

Basiscursus Zoogdieren in Nederland

22 februari starten we met een basiscursus Zoogdieren in Nederland. Wil je meer weten over de verschillende soorten? Hoe je ze herkent, hoe en waar ze leven, wat ze eten? Hun relatie met het landschap? Dan biedt deze cursus een goede basis. De nadruk ligt op de zoogdieren in Noord-Nederland.

Zie voor de meest actuele informatie t.a.v. excursies, cursussen en overige activiteiten die IVN Groningen Haren organiseert, de website:
www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

De cursus bestaat uit 5 theorielessen en 5 excursies. De cursus is al volgeboekt, er waren meer belangstellenden dan de 25 plaatsen. Er is na de sluitingstermijn voor inschrijving eerlijk geloot wie mee kon doen.

Adressen en informatie

IVN Groningen Haren
Taco Mesdagstraat 24
9718 KL Groningen
ivn.nl/afdeling/groningen-haren
ivngroningenharen@gmail.com

Bestuur

Voorzitter

Paul Kusters

Secretaris

Gerard Smeding

ivngroningenharen@gmail.com

Penningmeester

Bert Bemmer

ivn.groningen.fin-adm@ziggo.nl, 050-2803416

IBAN NL37 SNSB 0339 5045 36

t.n.v. IVN afd. Groningen Haren

Leden

Marjolein Centen, Maaike Everink, Ernst Flentge,
Edda Kammenga, en Fokke Veenstra

Ledenadministratie

Frans Kromme

ivn.groningen.lidmaatschap@gmail.com

Contributie/administratie

Je kunt *lid* worden van het IVN voor (minstens) €25,-, waarvan de helft ten goede komt aan de lokale afdeling. Als lid kun je actief worden in een werkgroep, projectgroep, de redactie van de *Groeningen* of in het afdelingsbestuur.

Je kunt er ook voor kiezen om *donateur* te worden. Hiermee steun je het IVN met een bedrag per jaar van (minstens) €17,50. Dit bedrag komt geheel ten goede aan de lokale afdeling.

Leden en donateurs ontvangen het afdelingsblad *Groeningen* en de nieuwsbrief van de afdeling. Leden ontvangen daarnaast ook het landelijk tijdschrift *Mens en Natuur*.

Graag alle wijzigingen doorgeven aan onze ledenadministratie! Denk hierbij aan een verhuizing, een overschrijving naar een andere IVN-afdeling, een nieuw e-mailadres of een opzegging.

Werkgroepen en coördinatoren

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda

ivn.gh.vogelwerkgroep@gmail.com, 06-25583942

Werkgroep Wilde planten

Ernst Flentge

ivngroningen.plantenwerkgroep@gmail.com,
050-5349131

Werkgroep Wilde planten tuinen

Ernst Flentge

ivngroningen.wildeplantentuinen@gmail.com,
050-5349131

Werkgroep Stadsecologie

Paul Kusters

stadsecologie.ivngroningenharen@gmail.com

Werkgroep Natuurkids

Marjolein Centen

natuurkids.groningen@gmail.com

Werkgroep Natuur en meer!

Edda Kammenga

ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com

Werkgroep PR & Communicatie

vacature

ivngroningenharenpers@gmail.com

IVN Consulentenschap Groningen

Postbus 6095

9702 HB Groningen

groningen@ivn.nl

050-3135933

Vrijwilligersconsulent

Linda Prosé

IVN Landelijk

Postbus 20123

1000 HC Amsterdam

www.ivn.nl

020-6228115

Groeningen verschijnt tweemaal per jaar.

Kopij voor *Groeningen* 2023-2 vóór 1 juni 2023 sturen naar:

ivngroningen.redactiegroeningen@gmail.com of
Grote Kruisstraat 6, 9712 TT Groningen

Redactie

Edda Kammenga

Frans Kromme (*fotografie*)

Denise Humalda (*eindredactie*)

Vormgeving

Jan Faber (www.enitals.nl)

Druk & verspreiding Editoo.nl